

СОФІЯ МАНУЙЛОВИЧ.

" У НЕДІЛЕНЬКУ ТА РАНЕСЕНЬКО "

" То что красиво — красиво,
даже когда увядает.
То что мы любим — мы любим,
даже когда умираем. "

Це слова з маленької, незрівняної новели Максима Горького "Рашок". Бувають люди, що живими мерцями, проходять своє життя нікого не радуючи, нікого не люблячи. А бувають люди, що і після своєї смерті продовжують жити серед людей і своєю творчою наснагою живлять роки і роки своїх послідовників, своїх учнів.

Таким був і є для мене Лесь Курбас. Один спогад про Олександра Степановича ще й зараз є мені радістю і рушієм у роботі. Певно, що і для всіх, хто працював з ним, як наприклад, Амврозій Бучма, Василь Василько, Мар"ян Крушельницький та багато інших, що бачили його вистави, Лесь Курбас і досі "как живой с живыми, говорит" /Маяковський/. Кожна постановка Леса Курбаса була для мене святом. Скільки б не йшло "Горе брехуніві" на сцені "Молодого театру", я дивилася цю виставу спочатку і до кінця, упиваючись гармонією, в яку вилилася майстерність драматурга, режисера, акторів і художника. Працювати з Лесем Курбасом була велика насолода, як і зустрічатись з ним у товариських бесідах. На кожну пробу, чи вправи з мімодрам, я йшла з нервовим піднесенням, бадьоро крокуючи вулицею Володимира, заповнена імпульсами наступної роботи, не зважаючи на те, що над головою рзривалися шрапнелі денікінської навали. Багато ролів мені довелося виконати за своє сценічне життя. Серед них ролі виконані в театрі, керованому Олександром Степановичем — У першій парі з Ритєю Нецадименко в хорі "вистави" "Цар Едип". Джені "У пущі", подруга Йолі в одноіменній п'єсі, Сестра в "Танку життя", Кандіда в одноіменній драмі, Дорина в "Тартюфі". Були радості, були й невдачі. Але був і досі є єдиний образ, що світив мені все життя, як провідна зірка, керував мною, немов рука диригента. Я й досі дякую Олександру Степановичу, що дав мені пережити незабутні хвилини творчого піднесення — це участь в інсценізації віршів Тараса Шевченка у 1919 році в річницю народження Великого поета в "Молодому театрі". Ця робота дала мені пізнати ключ творчого методу Леса Курбаса і стала дороговказом у моїй майбутній режисерській ~~праці~~ ^{праці}.

А було це так: Якогось погожого ранку, ще ненародженої весни Олександр Степанович покликав нас - Риту Нецадименко, Галі Прохоренко, Тосю Дорошенко, Віру Онацьку, Олену Рокитянську і мене і таємничо інтригуючи сказав: "Прийдіть завтра до початку проби на пів години раніше. А дома прочитайте вірш Тараса Шевченка "У неділеньку та ранесенько". Кинулись до Кобзаря. Прочитали. Вірш чудовий... Мені здається, що коли б Тарас Григорович написав тільки цей вірш та "Садек вишневий коло хати", то й тоді увійшов би до когорти безсмертних. Було загадкою - чому нас аж семеро викликається. Зійшлися. Олександр Степанович попросив підійти до піаніно. Мовчить, вдивляється в нас, наче вперше бачить. Сідає до інструмента і бере якісь акорди, щось мабуть імпровізує, грає, грає, чим далі все з більшим піднесенням, якусь симфонію, що іноді звучить народними піснями і, рвучко повернувшись до нас питає: - "Що Ви відчували, що бачили поки я грав?" Пауза. Я не витримую десять довгої мовчанки і внутрішнє "збліднувши" від повноти звучання, що по вінця залило нам душу, тихо промовила - "щось широке, як степ, щось радісне і разом з тим болюче, тяжке..." Глянула на Риту Нецадименко, а її чудові очі повні сліз. І тут, наче греблю прорвало, всі почали говорити. Олександр Степанович слухав, слухавусьміхнувся, підніс руку і всі затихли. Шістьом крім мене, він сказав підкреслити слова "у неділеньку та ранесенько", ще сонечко не зіходило" і почав, тихенько акомпануючи, наспівувати ці слова. Кілька хвилини і уже всі шестеро під сурдинку, в два голоси співають якусь тонку, презеру, як ранок, ~~шлях~~ як промінь сонця, мелодію, а я естеронь. Я готова уже ридати. Коли Олександр Степанович звертається до мене: "А Ви говоріть слова вірша на тлі мелодії, добре відчуваючи ритм..." О, коли б Ви бачили очі Леся Курбаса в такі хвилини, коли б Ви чули його глибокий чарівний голос! Як шкода, який жаль, що він не увічнений на плівку. Щаслива, забувши хвилину горя, промовляю ці чарівні слова, вплітаючись в акомпанімент рояля і спів дівчат. Але ми вже не можемо сидіти, ми всі встаєм. Дівчатам Олександр Степанович каже продовжувати співати тільки одне слово "У неділеньку", а мені читати далі: :а я м молоденька на шлях, на доріженьку невеселая виходила".

А у дівчат в цей час на тлі музики побігло слово: "на шлях..на шлях - те в мінорі, те в мажорі, ніби босі ноги ледве деторкалися росяних трав і теплому пилу дороги.

Для мене так і лишилося тайною чи ця музика була симфонією якогось

композитора, чи це твір Курбаса, бо він завжди на пробах і виставах акомпанував нам сам.

Читаю далі "Я виходила за гай на долину, щоб не бачила мати, того молодого..." А дівчата захоплено, ніби побачивши раніш мене валку, промовляють по складам: "Чу-ма-чень-ка!" Після паузи я підхоплюю - "Чумаченька свого зустрічати".

Я вже не можу встояти на місці, музика примушує мене йти, мале не бігти, тріхи пританцьовуючи. А Лесь Степанович стежить через плече за мною, іноді кидаючи: "Добре, ідіть, зафіксуйте цей рух".

А дівчата, радісно завмираючи, коротко кидають - "Чумаченька..." Потім дівчата ще одержують слово "ідуть", яке повторюють в різних тональностях.

" Ой зустрілась я за тими лозами
Та з чумацькими возами:
Ідуть його воли,
Воли половіі,
Ідуть ремигають.
А чумаченька мого молодого
Коло воликів немає.

"Немає" у дівчат звучить як надгробний плач на тлі похоронного дзвону рояля.

А я кінчаю вірш:

Ой копали йому в степу при дорозі
Та притиками яму,
Завернули його в туя рогожу
Та й спустили Івана
У ту яму глибокую
На високій могилі.
Ой боже милий! милий, милосердний!
А я так його любила...

І холод так стискає душу, що я починаю тремтіти... І всі застигли нерухомо. Геній Шевченка злився з генієм творця режисера і подарував нам незабутні хвилини творчої радості, переніс нас у світ пізнання глибини душі народу.

Закрилось деке рояля і слова Лєся Курбаса: "На сьогодні досить" - вернули нас до дійсності. З легким, глибоким віддихом ми тихо, навшпиньках розійшлися.

На наступну пробу на сцені вже стояли, улюблені Лєсем, два станочки

з невеличкими площинками а обіч них сходи, якими можна було підня-
-тись з глибини сцени і зійти до авансцени. Олександр Степанович
нам сказав, що ми будемо босенькі, одягнені в "хітони" з м'якого
матеріалу кольору селянського полотна, перехоплені неширокими край-
-ками, що руки будуть оголені до плечей, перуки у всіх однакові
лляного кольору, росплетені. На головах віночки з білих невеличких
квітів. Рухи іноді індивідуальні, іноді спільні, матимуть акценти,
що дає музика. Паузи будуть загальні, які теж почувате в музиці. В
деяких моментах Ваша група буде нагадувати живу скульптуру.

І почалися пошуки пластичного і звукового виявлення. Проби зда-
-валися такими короткими. Хотілося ще і ще повторювати, щодня схо-
-дитись, але Олександр Степанович сказав, що кілька днів буде перер-
-ва, поки виготують костюми і перуки, а ми щоб відпочили, бо він
почуває, що ми втомилися. Протести не допомогли, та нам, дійсно, тре-
-ба було трохи отямитись, ми таки втомились.

Ця маленька річ вимагала затрати нервової енергії не менше як
п'єса на чотири дії, бо і текст і музика вимагали бути увесь час
увімкнутими в дійсовий процес: весь час бачити, а бачити веде за со-
-бою думати. І ніщо так не стомлює, як бачити свою уяву та ще так
яскраво, так чітко і детально, щоб усім своїм єством повірити в уяв-
-лене і щоб "воно" ні на хвилину не погасало.

І от настав день генеральної проби. На сцені навкруги голубе по-
-вітря, станки і ми в ясно-сірому убранні. Нам здається, що ми руха-
-ємось не по землі, а пливемо у повітрі босими ніжками. Ми так
любимо одне одного і Олександра Степановича!

Його любили всі однаково і чоловіки й жінки. І не ображались коли,
переглянувши якийсь фрагмент, він казав: "Добре, дуже добре, але, зна-
-єте, це не те... забудьте зроблене і спробуємо інакше"... І додасть
якесь таке слово, що все стане ясним і захочеться працювати знову.

І от прем'єра "ШЕЧЕНКІВСЬКОЇ ВИСТАВИ" в "Молодому театрі".
Якесь блискавично промайнула інсценізація "Івана Гуса", "Не спало-
-ся, а ніч як море". Нарешті ми. Я вже не могла озирнутись, хоч че-
-рез плече поглянути, як сплітаються і розплітаються, як грунуються
шестеро дівчат, з якими я злита в одне ціле. І так радісно, що пере-
-повнена задя глядачів, так принашкла, немаче там нікого нема.

" А я його так любила..."

Чи це вже кінець? Дали завісу? Я боюсь поворухнутись, напівлежачи
на сходах. Хтось деторкнувся мені до плеча... І раптом грім оплесків

і вигуки: "Леся Курбаса! Леся Курбаса!"

Хто живий з тих, що були тоді на сцені або в залі, - пригадайте. Адже так було? Так?!

А коли я бачила в 1920 році в театрі ім. Шевченка "ГАЙДАМАКИ" і сама пізніше брала участь в цій виставі, для мене було цілком ясно, що інсценізації "У неділю та ранесенько" і "І небо невміте" були першими етюдами до цієї епохальної постановки. "Хор десяти слів поета" в "Гайдамаках" - це дальший розвиток того, що Курбас робив у названих мною віршах.

Інсценізація і постановка "ГАЙДАМАКІВ" Лесем Курбасом мала величезний успіх і обійшла майже всі театри України.

Я бачила постановку "Гайдамаків" навіть в Ленінграді в коротко проіснувавшому там театрі "Жовтень", в постановці Дмитра Ровинського. Але всі ці постановки були блідими копіями!

Лише в одеському театрі ім. Жовтневої Революції в 195 році пройшла у тому ж урочистому звучанні, як і у О.С. Курбаса, бо ставив її улюблений його учень Василь Василько.

І6-III-65р.

Одеса.

Сорік Мелуцко

НАЧАТО

ОКОНЧЕНО

